

УДК 821.161.2-3.09

Н. В. Яременко, Н. Є. Коломієць

ПАЛІТРА ПЕЙЗАЖНОЇ ЛІРИКИ М.ВІНГРАНОВСЬКОГО

Яременко Н. В., Коломієць Н. Є. Палітра пейзажної лірики М. Вінграновського.

Статтю присвячено вивченню колористичних образів у поезіях М. Вінграновського. Акцентовано на особливостях семантичних відтінків образів-інтерферентів, специфіці їх функціонування в пейзажній ліриці поета. З'ясовано, що сприйняття та інтерпретація кольору є процес суто суб'єктивний, вибір митцем кольорової гами, крім власне зображальної функції, здійснює ще й психоемотивний вплив на читача. Зроблені у статті спостереження підтверджують припущення щодо наявності в поезії М. Вінграновського рис синестезії і концепт «природа» постає не як сліпа стихія, бездумна палітра й хаотична звукова какофонія, а як співзвучна людині, одухотворена сутність. Поетові надзвичайно важливі неповторні почуттєві нюанси, що постають суголосно спектральному різноманіттю дійсності.

Ключові слова: колористика, колористичні образи, асоціативна синестезія, М. Вінграновський, символ, концепт «природа».

Яременко Н. В., Коломиєць Н. Є. Палитра пейзажної лірики Н. Вінграновського.

Стаття посвячена вивченню колористических образів в поезіях Ніколая Вінграновського. Акцентовано на особливостях семантичних відтінків образів-інтерферентів, специфіці їх функціонування в пейзажній ліриці поета. Обраховується увага на те, що сприйняття і інтерпретація кольору – це процес виключительно суб'єктивний, вибір художником кольорової гамми, крім власне образотвірної функції, здійснює ще і психомотивне вплив на читача. Зроблені в статті спостереження підтверджують припущення стосовно існуючих в поезії Н. Вінграновського черт синестезії концепт «природа» виступає не як сліпа стихія, бездумна палітра і хаотическа звукова какофонія, а як созвучна людині, одухотворенна сутність. Для поета незвичайно важливі неповторимі емоційні нюанси, які созвучні спектральному різноманіттю дійсності.

Ключові слова: колористика, кольорові образи, асоціативна синестезія, Н. Вінграновський, символ, концепт «природа»

Yaremenko N. V., Kolomiets N. Y. The palette of Mikola Vingranovsky landscape lyrics.

The article is devoted to the study of color imagery in the poems of M. Vingranovsky. Accented on the features of the semantic shades of images-interferents, the specifics of their functioning in the poet's landscape lyrics. The purpose of this article is to try to determine the specifics of the art semantics, which takes on color in the Mikola Vingranovsky's landscape lyrics.

It was found that the perception and interpretation of color is a purely subjective process, the artist selection of colors in addition to fine functions performs psychoemotional impact on the reader. Nature in the poetry of the artist is a perfect and complete harmony. Therefore, reading the book of nature, the lyrical hero of Mikola Vingranovsky's poetry of openly admires the miracle, the mysterious beauty of the world. He is emotionally contemplating reality. Intonation of sincere recognition in love for the world borders in the poetry of the artist with meditating force of the two natures, human and natural. In several poems the author convert visual images to audio and tactile and vice versa (the epithets "the shadow of sinogolos", "green voice of the gardens is the name of a cuckoo"), forming the synesthetic design. The depth of intimate feelings of the lyrical hero more noticeable to the principle of anthropomorphism, which gives organic, expressed attitude to the natural world. In verse discharged the whole complex of personified images that form a complete picture of the autumn garden, convey the mood of the lyric hero, which coincides with the author's "I". The motif of the garden, all dressed and adorned by human nature, present in the verbal art of various peoples and epochs (the biblical Garden of Eden, gardens Alcinoe in Homer's "Odyssey"). The colours in the poetic works of M. Vingranovsky often reveals the presence of its own semantic field that is defined by the context. So the way winter is not traditionally white and often painted in yellow or grey, sometimes more noticeable contrasting colors. Made in the article, the observations confirm the hypothesis about the presence in the poetry of M. Vingranovsky figures of synesthesia, and the concept of "nature" is represented not as a blind element, mindless palette and chaotic cacophony of sound, and how in tune with the human spiritual essence.

Key words: coloring, color images, M. Vingranovsky, synesthesia, symbol, concept "nature".

Вірші Миколи Вінграновського навіть на тлі яскравих творчих знахідок його сучасників, поетів-шістдесятників, мають цілком оригінальну палітру. Поет завжди знаходить такі тони й півтони поетичного слова, що творять нову, нетривіальну реальність. Митець вірить, що світ сповнений дивом, а тому диво стає сутністю його поезії. У пейзажній ліриці поет виступає як неперевершений майстер словесних барв. У його творах часто простежується етюдність, що виявляється у швидких, дещо недбалих, гарячих, рваних штрихах, пленерних зарисовках. Мета статті полягає у спробі визначити специфіку художньої семантики, якої набуває колір у пейзажній ліриці Миколи Вінграновського.

Як відомо, «у художньому творі колір функціонує вже не як безпосередня природна даність, об'єктивно-означальна реалія, а як одна з поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення» [6, с. 142]. А отже, колір набуває значення символу, вказуючи на глибинну сутність певного явища, часто на його емоційну складову. О. Лосев бачив сутність символу в тому, що він, на відміну від метафори, може викликати в читача довгий ряд асоціацій, тоді як метафора є самодостатньою для її розуміння [7, с. 158].

Колір переважно виступає органічним доповненням образу, додаючи йому певних семантичних відтінків. Асоціативні зрушення, що виникають, стають більш багатозначними, глибокими. Певний колір набуває різного символічного наповнення залежно від контексту, створює власне асоціативне поле. Тенденційна колористика – це не випадковість у творчому доробку Миколи Вінграновського. У досліджуваних нами поезіях поет найчастіше акцентує на грі відтінків синього, червоного, білого та чорного. Відтворюючи різні емоційні стани ліричного героя, автор тонко виписує світлотіні, апелює до півтонів цих кольорів. У пейзажних замальовках митця домінує палітра, що співвідноситься з порою року. Якщо це осінь, то дні забарвлені «гірчичним світлом», «безневинним жовтавим гроном». Літо часто постає в синьому кольорі, наприклад:

*Щось біло ткали павучки / На жовтому папері, / І синє літо на гачки /
Все зачиняло двері [2, с. 63].*

Ліричний герой спостерігає за драмою, що розгортається у світі природи. Метафора «*процалось літо*», персоніфікований образ літа зримо постає також у золотавій гамі (традиційно притаманній осені). Зображальні епітети несуть у собі конкретний емоційний заряд, викликаючи відповідну емоційну реакцію – відчуття неминучості змін пір року. Саме епітетами поет активізує тонкий почуттєвий нюанс, передає домінуючий у поезії настрій. Синь асоціюється з глибиною, прихованою силою, непомітною на перший погляд. У подібній гамі виписаний образ літа і інших віршах: *Смолою синьою перекипало літо, / І дихала земля з прив'ялених люцерна<...> / <...> Очима синіми вже золотило літо, / І дихала земля з холонучих люцерна / Притихлим пізнім кавуновим квітом [2, с. 70].* У наведених рядках можна виявити традиційне для Ренесансної палітри поєднання синього і золотого. Метафора «*золотило літо*» окреслює також часову площину зображуваного: вочевидь літо закінчується і на порі прихід осені. У багатьох віршах переживання ліричного «я» виявляється в оцінних епітетах, прямому називанні почуттів, окреслених за допомогою різних художніх засобів, та в інтонаційному русі вірша.

Колористика в поетичному доробку М. Вінграновського часто виявляє наявність власного семантичного поля, яке визначене контекстом. Так, скажімо, образ зими не традиційно білий, а часто забарвлений у жовтий чи сірий колір, інколи увиразнюється контрастним поєднанням барв: *Цієї ночі птах кричав / У небо відлетіле. / Цієї ночі сніг упав – / На чорне впало біле [2, с. 79].* Або: *Зимовий сад під вороном білів. / Стояли очі у вікні сухому. / Смеркалося. Година йшла на сьому. / Життя лежало тихо, як посів [2, с. 81].*

Ці рядки досить промовисто окреслюють візуальні образи, однак вповні розгорнути семантику палітри можна тільки осмисливши контекст. Образ укритего снігом зимового саду асоціюється зі станом почуттєвого вакууму, стичності і в той же час передчуттям оновлення

і майбутнього відродження («життя <...>, як посів») і у світі природи і в душі ліричного героя.

Цікаво, що сніг у словесній палітрі М. Вінграновського не білий. Подекуди він сірий, буває жовтуватим, блакитним: *У лісі темно. В лісі ніч. / Сидить навпопечки світання, / І доліва вогнева тліч, / Жовтіє в сніг дорога санна* [2, с. 71]

Увесь вірш пронизаний відчуттям казковості і таємничості. Святвечір зображений митцем у незвичайному ракурсі: замість різдвяної вечері і тепла родинного огнища – «*чорти різдвяне тісто місяць / Й на золотому ковзані / Чумацьким Возом править місяць*». Галерея персоніфікованих образів одухотворює зображуваний пейзаж, наповнює новим змістом картину зимової ночі.

Наявність персоніфікованого образу зими в багатьох віршах розширює, збагачує його смисловими відтінками. Згідно з системою виокремлення семантичних одиниць композиційного рівня, запропонованою Н. Соколовою, образ зими в поезіях митця є «образом-інтерферентом», тобто, це слово-образ, яке переходить з одного вірша у другий [6, с. 4]. Але він не має тавтологічного значення, оскільки вводиться в різний поетичний контекст. Це робить його багатограннішим, бо кожного разу акцентується на несхожому, новому, що трансформує цей образ.

В іншій поезії завдяки виразній колористиці максимально точно передано передчуття весни: *Снігами вітровінь поля заволочила, / Прижовклено збіліла далина – / Дніпровими високими очима / Дитинносіро глянула весна* [2, с. 73].

Краса й багатство зимового пейзажу на початку твору і гранична ощадність під кінець перегукується з психологічним станом ліричного героя. Образ весни в поезії зримий, персоніфікований. Поет фіксує різні стани весни, метафоричні висловлення допомагають відтінити певну рису явища, досягти більшої образності. Під кінець твору пейзаж уже цілком відсутній, його витісняють переживання поета. Новотвори «*прижовклено*», «*дитинносіро*» увиразнюють

сприйняття образу весни, що лише наближається, як пори оновлення і відродження природи і людських почуттів.

Ряду поезій митця характерне використання словесного образу-символу весни для вираження поетичних мотивів весняного оновлення природи, яке асоціюється з пробудженням народу. Неодноразово використовуючи цей образ, М. Вінграновський вкладає в нього зміст, характерний для його світовідчуття. Весна виступає в поезіях письменника не лише як поняття на означення пори року, а як метонімія добра, моральних цінностей, провісниця змін у житті на краще, пробудження природи.

Інтонія щирого зізнання у приязній любові до світу межує у віршах митця з медитаційною силою двох сутностей – людської і природної. Цікаве бачення аспекту цього дійства запропонував Тарас Салига. «Заглиблюючись у взаємини людини з природою, сучасна поезія творить найрізноманітніші картини інтимних спішувань, сповнених інтенсивними почуваннями вияву своєї особистості, свого індивідуального внутрішнього сенсу» [5, с. 169]. Наприклад: *У білім сні, у білім сні зимовім, / В землі під серцем ворухнулася весна, / І тінь конвалій синьоголосна / Нам почала весну в своїм пахучім слові* [2, с. 168].

У цих поетичних рядках автор трансформує візуальні образи у звукові чи дотикові та навпаки (епітети «*тінь синьоголоса*», «*зеленим голосом сади зовуть зозулю*»). Глибина інтимного почування ліричного героя увиразнюється принципом антропоморфізму, що надає органічності висловленому ставленню до світу природи: «*Вони – це я. А я – то є вони*» [2, с. 168]

У поезії М. Вінграновського суб'єктивне бачення природи в основному переважає її предметність, тобто враження від картин природи часто не оформляються як ландшафтні картини, а передають емоційно-напружене сприйняття природи. В. Халізеєв називає такі образи «пост пейзажними» [10, с. 243]

Природа в поезіях митця є досконалою і сповненою гармонії. Тому, читаючи книгу природи, ліричний герой поезій Миколи

Вінграновського неприховано захоплюється дивом, таємничою красою світу. Він емоційно споглядає дійсність: *На крилах журавлів весна вже сушить весла, / Загомоніли про життя діди, / І на стежин пахучі перевесла / З снопів тополь тече зелений дим. / І падає в ставки ногами п'яне небо, / Де гуси білі сплять чутливим сном. / У снах своїх, мабуть, самі від себе / Дівчата пролітають над селом* [2, с. 223].

Авторське образне плетиво вибудоване на основі багатовимірної метафоризації створює яскравий художній концепт. Метафоричність словесного малюнка природи створює ефект олюднення природних явищ. Природа, що прокидається від зимового сну, зображена як єдиний подієвий ряд, що передбачає і явища природи, і людські справи. Природа, її рухи відображаються не самі по собі, а в проекції на переживання ліричного «я» або прямо співвідносяться з тим, що відбувається у світі людського співжиття.

В іншій поезії виписано цілий комплекс персоніфікованих образів, що утворюють цілісну картину осіннього саду, передають настрої ліричного героя, який співпадає з авторським «я». Мотив саду, обробленої і оздобленої людиною природи, присутній у словесній творчості багатьох народів і епох (біблійний Едемський сад, сади Алкіноя в гомерівській «Одісеї» тощо). Сад часто символізує світ загалом, наприклад: *Ходімте в сад. Я покажу вам сад, / Де на колінах яблуні спить вітер. / А згорблений чумацький небопад / Освітлює пахучі очі квітів. / Я покажу вам сливи на сучках, / Що настромились падаючи мовчки, / Затисла груша в жовтих кулачках / Смачного сонця лагідні жовточки* [2, с. 64].

Ліричний герой поезії сповнений великою любов'ю до природи. Це почуття ґрунтується на єдності людини і довкілля, служить основою для детального і багатогранного розкриття сутності гуманістичного світосприйняття, притаманного митцеві. Цьому сприяє використання виразних персоніфікованих епітетів «згорблений чумацький небопад», «пахучі очі квітів», «смачного сонця лагідні жовточки». Метафори («на коліна яблуні спить вітер», «сливи <...>

що настромились, падаючи мовчки» та ін.) передають відчуття повної гармонії природи і людини.

Алітерація «с», «ш» у наступних рядках цієї поезії створює звукообраз тиші, що народжується в душі людини від звуків тихої мелодії: *У полі спить зоря під колоском / І слуха думу колоскову, / І сонна тиша сонним язиком / Шепоче саду сиву колоскову* [2, с. 64].

Вірш написаний у ритмі колоскової пісні, передає стан світлого спокою. Тонка інструментовка вірша увиразнюється низьким асонансом «о», завдяки чому створюється емоційний темпоритм спокійного замилювання.

Митець звертається до природи як до вічної матерії, руху, оновлення, динаміки людини, як до інтуїції і взаємозв'язків із навколишньою дійсністю, потреби спілкування, зі світом, осмислюючи самого себе через красу, через гармонію: *На синю синь води лягла від хмари тінь, / Посумувала хмара за собою. / До вечора іде, холонучи, теплінь / І тулиться до каменя цюкою* [2, с. 100].

У цих рядках виписано концепцію безупинного руху життя. Ліричний герой перебуває у стані передчуття чогось важливого й нового, сприймає себе як органічну частину великого цілого («стопа в стопу ступав за родом рід», «за серцем серце йшло не перестало»). Цікаво простежити функціонування образу води в цьому творі. Адже цей образ сягає корінням у глибини смислового ядра культурної традиції не лише українського етносу, а й людства загалом. Як первісний океан, вода у більшості міфів про створення світу є витком живого, що вийшло з неї. Безпосередньо в українській міфології вода – «найвеличніший дар неба Матері-Землі, бо вона оживлює її та робить плодючою» [3, с. 83]. У поезії М. Вінграновського образ води ніби обрамлює оповідь. Лексичний повтор «синя синь води» на початку вірша передає лише кольоровий нюанс. В останніх же рядках («І на слова мої дивилася вода / Кленовими осінніми очима») постає образ-символ, наповнений новим смислом: вода як носій вікової мудрості (епітет «кленові осінні очі»), учасник подій.

Отже, у пейзажній ліриці М. Вінграновського природа постає не як сліпа стихія, бездумна палітра й хаотична звукова какофонія, а як співзвучна людині, одухотворена сутність. Поетові надзвичайно важливі неповторні почуттєві нюанси, що постають суголосно спектральному різноманіттю дійсності.

Література

1. Акопова А. Эстетический идеал и природа образа / А. Акопова. – Ереван : Гитутюн НА НРА, 1994. – 223 с.
2. Вінграновський М. Вибрані твори / М. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1986. – 463 с.
3. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
4. В'язовський Г. А. Світ художньої літератури : Дослідження / Г. А. В'язовський. – К. : Дніпро, 1987. – 252 с.
5. Забужко О. С. Ліричне як спосіб художнього моделювання дійсності (До проблеми роду в літературі) / О. С. Забужко // Радянське літературознавство. – 1986. – № 6. – С. 33–41.
6. Кульчинська М. Поетика кольору в романах Василя Барки / М. Кульчицька // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. праць. – Вип. VII. – Рівне : РДГУ, 1997. – С. 141–152.
7. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство. – 1986. – 367 с.
8. Салига Т. Поезія – це завжди неповторність : Мотиви художнього мислення у творчості Ліни Костенко / Т. Салига // Вітчизна. – 1996. – № 5. – С. 164–169.
9. Соколова Н. К. Поэтический строй лирики Блока : лексико-семантический аспект / Н. К. Соколова. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 115 с.
10. Хализев В. Е. Теория литературы / В. Е. Хализев. – М. : Высшая школа, 2002. – 435 с.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.